

ირინა ალაპიშვილი*

უცხოური ინვესტიციების დაცვა შუახმელეთში და სარუმანის აიჯანგარდი: უცხოური ინვესტიციების დაცვის საერთაშორისო სისტემები განვითარების საერთო მსოფლიო მისწრაფებაში**

I. შესავალი

უცხოური ინვესტიციებისათვის საერთაშორისო გარანტიებისა და დაცვის ღონისძიებებით უზრუნველყოფის არსებობის საჭიროება მეორე მსოფლიო ომის ბოლოსთვის გამოიკვეთა. გაჩნდა აუცილებლობა, განვითარებულიყო კონცეფციები, რომლებიც საერთაშორისოდ გავრცელდებოდა, განსაკუთრებით, მესამე სამყაროს ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში.¹ კოლონიების პოლიტიკური დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვამ მნიშვნელოვანი გახადა საერთაშორისო განვითარება განვითარებადი სახელმწიფოებისათვის. გაერთიანებული ერების გენერალური მდივნის დაკვეთით, 1952 წლის რეზოლუციის² საფუძველზე ჩატარებული კვლევის შედეგად, 1954 წელს მომზადდა რეზოლუცია, რომელიც მოუწოდებდა წევრ-სახელმწიფოებს არაგანვითარებულ სახელმწიფოებში კაპიტალდაბანდებისკენ.³ საყოველთაოდ მხარდაჭერილი რეზოლუცია ადასტურებდა, რომ „ინვესტიციების შედინება არ ემთხვევა იმ სფეროებს, სადაც განვითარების აუცილებლობა ყველაზე მეტად არის“⁴. ინვესტიციების მოზიდვის აუცილებლობის ფონზე, შესაბამისი საერთაშორისო განვითარების მიზნით,

* ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, iaghapishvili@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-9430-2766>

** კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით [პროექტი FR-21-11588 „ადამიანთა დისკრიმინაციისგან დაცვა: საქართველოს თანამედროვე გამოწვევების კრიტიკული ანალიზი საერთაშორისო სამართლებრივი ვალდებულებების ქრილში“].

¹ Okpe F., *Endangered Element of ICSID Arbitral Practice: Investment Treaty Arbitration, Foreign Direct Investment, and the Promise of Economic Development in Host States*, *Richmond Journal of Global Law and Business*, Vol. 13, No. 2, 2014, 225.

² G.A. Res. 622 C (VII), U.N. Doc. A/RES/622 (Dec. 21, 1952).

³ G.A. Res. 824 (IX), U.N. Doc. A/RES/824 (Dec. 11, 1954).

⁴ იქვე, par. 5.

რეზოლუცია ქვეყნებს, რომლებსაც უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები სურდათ, მოუწოდებდა „საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების მიზნით, გადაესინჯათ ეროვნული კანონმდებლობა, პოლიტიკა, ადმინისტრაციული პრაქტიკა, [...] შეჯერებულიყვნენ ინიციატივებზე, რომლებიც წახალისებდა და დაიცავდა უცხოურ ინიციატივებს მათ ტერიტორიაზე“⁵.

ერთ-ერთი შეფასებით სწორედ ამ რეზოლუციით ჩაეყარა საფუძველი განვითარებასა და უცხოურ ინვესტიციებს შორის ურთიერთმიმართებას.⁶ თუმცა იმ ეტაპზე ჩვეულებითი საერთაშორისო სამართლის პრინციპები უცხოურ ინვესტიციებსა თუ ინვესტიციებს ბევრ ბარიერს უწესებდა, მათ შორის, სასამართლოში მიმართვასთან დაკავშირებით. აღნიშნულმა თავის დროზე დიპლომატიურ ჩარევას და ე.წ. „შეიარაღებული დიპლომატიის“ (Gunboat Diplomacy) გამოყენებას შეუწყო ხელი, მის არსებობას საერთაშორისო სამართალში, თავის მხრივ, კი – საერთაშორისო ვაჭრობისა და ინვესტიციების განვითარების მიზნით უცხო ქვეყნის საკუთრების დაცვის ვალდებულებამ.⁷ თუმცა დიპლომატიური დაცვის გამოყენება, თავისი არსით, უფრო პოლიტიკური იყო, ვიდრე სამართლებრივი. ამასთან, ყოველთვის არსებობდა მნიშვნელოვანი შეკითხვები მასპინძელი სახელმწიფოს სასამართლოს მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით.

საბოლოო ჯამში, უცხოური ინვესტიციების დაცვა პრობლემურ საკითხად იქცა განვითარების საერთაშორისო მისწრაფებაში. სხვაგვარად, საერთაშორისო საინვესტიციო დავების მოგვარების ყველასთვის მისაღები სისტემის არარსებობა ყველაზე სუსტი რგოლი აღმოჩნდა ინვესტიციების წახალისებისა და დაცვის საქმეში, განსაკუთრებით, საერთაშორისო განვითარებაზე პასუხისმგებელი საერთაშორისო ორგანიზაციებისთვის.

სტატიის მიზანია, განიხილოს ინვესტიციების დაცვის არსებული სისტემების განცალკევებულად არსებობის არაეფექტიანობა, რადგან ათწლეულების გამოცდილების მიუხედავად, უცხოური ინვესტიციების წახალისება და დაცვა განვითარების მსოფლიო მისწრაფებაში კვლავაც გამოწვევაა. კერძოდ, წარმოაჩინოს, როგორია სირთულეები, რომლებიც გვხვდება მსოფლიო ბანკის სისტემის, მის მიერ დაფუძნებული საერთაშორისო საინვესტიციო ტრიბუნალის, ასევე

⁵ იქვე, par. 1 (a-c).

⁶ Higgins R., Problems and Process: International Law and How We Use It, Oxford University Press, 1994, 78-80.

⁷ Nicholson F., The Protection of Foreign Property under Customary International Law, Boston College Law Review, Vol. 6, No. 3, 1965, 391-393.

გაეროს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოსა და ევროპის საბჭოს სისტემის მაგალითებზე. კომპლექსური ინტერდისციპლინური საკითხის სიმწვავის მარტივად გადმოცემა, სათაურებსა და დასკვნაში მკითხველისათვის კარგად ნაცნობი, ტოლკინის სამყაროს რამდენიმე პასაჟის, ალეგორიული ანალოგიის მოკლე შემოტანით გადავწყვიტე.

II. აიზენგარდი, ნაწილი პირველი: მსოფლიო ბანკის სისტემა და საინვესტიციო დავების მოგვარების საერთაშორისო ცენტრი (ICSID)

საერთაშორისო ინვესტიციების დაცვა ეფუძნება თეორიას, რომ ეს ნაახალი-სებს ინვესტიციების შედინებას განვითარებად ქვეყნებში, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მარეგულირებელი სამართლებრივი რეჟიმები ხელს შეუწყობს საერთაშორისო ბაზრის ხელმისაწვდომობას, იმპორტის მაღალ მაჩვენებლებს და უცხოური კაპიტალის ეროვნულ ეკონომიკაში ინტეგრირების სხვა საშუალებებს. მსოფლიო ბანკის მიერ 1960-იანი წლებიდან საერთაშორისო საინვესტიციო დავების მოგვარების საერთაშორისო არბიტრაჟის შესაქმნელად გადადგმული ნაბიჯები და კონვენციის შემუშავებისათვის წარმატებული მოლაპარაკებების მხარდაჭერაც ამ მიზანს ემსახურებოდა.⁸

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების, საინვესტიციო ხელშეკრულებაზე დაფუძნებული არბიტრაჟისა და ეკონომიკური განვითარების ურთიერთმიმართება წარმოაჩენდა საჭიროებას, შექმნილიყო სამართლებრივი სისტემა, რომელიც მოიზიდავდა ინვესტიციებს განვითარებად სახელმწიფოებში, მეტი განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.⁹ სწორედ ამგვარად, საერთაშორისო საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება, უცხოური ინვესტიციების დაცვის საშუალებით, საერთაშორისო საინვესტიციო სამართლის ქვაკუთხედად იქცა.

აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო საინვესტიციო სამართალი კრიტიკის ობიექტი ინვესტორის უპირატეს მდგომარეობაში ჩაყენების გამოც გამხდარა.¹⁰

⁸ Tondapu G., *International Institutions and Dispute Settlement: The Case of ICSID*, *Bond Law Review*, Vol. 22, No. 1, 2010, 81.

⁹ Muchlinski P., *Policy and Objectives*, in: *Oxford Handbook of International Investment Law*, Edited by P. Muchlinski, F. Ortino, C. Schreuer, Oxford University Press, 2008, 6.

¹⁰ McArthur K., Ormachea, P., *International Investor-State Arbitration: An Empirical Analysis of ICSID Decisions on Jurisdiction*, *The Review of Litigation*, Vol. 28, No. 1, 2009, 563.

კერძოდ, მიუხედავად იმისა, რომ სტატისტიკურად ინვესტორები იმდენჯერვე აგებენ, რამდენჯერაც სახელმწიფოები, დანახარჯები, განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნის შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია მაშინაც, როდესაც სახელმწიფოს დაუსაბუთებელი საქმის არსებითი ნაწილების გაბათილება უხდება მხოლოდ. საგულისხმოა ისიც, რომ დავების აბსოლუტური უმეტესობა განვითარებადი და დაბალი შემოსავლების მქონე ქვეყნების მონაწილეობით წარიმართება და ინვესტორის სასარგებლოდ სრულდება, აკისრებს რა სახელმწიფოებს სოლიდური კომპენსაციების გადახდას.¹¹

მართალია, ზოგადად განვითარებადი ქვეყნებისთვის საერთაშორისო ორგანიზაციების წევრობა, სხვადასხვა რისკის არარსებობის მხრივ, რეიტინგებში უკეთეს პოზიციასთან ასოცირდება,¹² ICSID-ის შემთხვევაში პროცესები სხვაგვარადაც წარიმართა, რადგან იგი დამატებით პასუხისმგებლობებსა და ინვესტორთა მოპყრობის სპეციალური სტანდარტების შესრულებასთან ასოცირდება. მაგალითად, 2007 წელს ბოლივია პირველი განვითარებადი სახელმწიფო გახდა, რომელმაც უარი განაცხადა ICSID-ის წევრობაზე ზუსტად მაშინ, როდესაც ქვეყანა მასობრივად ახდენდა ეკონომიკური სექტორის ნაციონალიზაციას. ამავე წელს ეკვადორმა შეზღუდა კონვენციის საფუძველზე შესაძლო დავები იმ მოტივით, რომ იგი აღარ დათანხმდებოდა ბუნებრივ რესურსებთან (მაგალითად, გაზი, ნავთობი და ნიაღისეული) დაკავშირებულ დავებს; 2009 წელს კი, ბოლივიის მსგავსად, ეკვადორმაც კონვენციის დენონსირება მოახდინა, რასაც 2012 წელს მიჰყვა ვენესუელაც. თუმცა ბოლივიის გადაწყვეტილებიდან ათი წლის თავზე ავტორები აცხადებდნენ, რომ ქვეყანა ჯერაც აქტიურად იყო ჩართული ICSID-ის დავებში. მათ შორის, არა მხოლოდ ისეთ შემთხვევებში, რომლებიც ICSID-ისათვის გადაწყვეტილების შესახებ შეტყობინებამდე,¹³ ან კონვენციით გათვალისწინებული შემდგომი ექსტრადიკალი ვადის განმავლობაში დარეგისტრირდა, არამედ გასვლიდან დიდი ხნის შემდეგ.¹⁴

¹¹ The Changing Nature of World, World Development Report, A World Bank Group Flagship Report: Food and Water Watch, 2019, <<http://documents.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/2019-WDR-Report.pdf> > [06.09.2024].

¹² Dreher A., Mikosch H., Voigt S., Membership Has Its Privileges: The Effect of Membership in International Organizations on FDI, World Development, Vol. 66, No. 1, 2010, 346.

¹³ Quiborax S.A. and Non-Metallic Minerals S.A. v. Plurinational State of Bolivia, ICSID Case No. ARB/06/2, Award of 16 September 2012.

¹⁴ E.T.I. Euro Telecom International N.V. v. Plurinational State of Bolivia, ICSID Case No. ARB/07/28, 21 October 2009.

აღნიშნული გამონეულია კონვენციის 72-ე მუხლის იმგვარი ინტერპრეტაციით, რომ სახელმწიფოზე, რომელიც გადის კონვენციის მოქმედების სფეროდან, მაინც გავრცელდება ICSID-ის იურისდიქცია, თუკი მას ცალმხრივად, მაგალითად, ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულებების ფარგლებში, უკვე გაცხადებული აქვს თანხმობა. შესაბამისად, რადგან ICSID-ის კარი ინვესტორისათვის სრულად დახურული არასდროსაა და დამატებით გარანტიებს სთავაზობს უცხოელ ინვესტორებს, არ აძლევს რა განვითარებად სახელმწიფოებს, ბოლივიის მსგავსად, არბიტრაჟის გზით სწრაფად დალწევის საშუალებას. დავის საერთაშორისო ინსტრუმენტებით გადაწყვეტის ხელმისაწვდომობა მნიშვნელოვანია, მათ შორის, განსაკუთრებით განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებთან მიმართებით,¹⁵ თუმცა ზოგჯერ შეიძლება ნაკლებად სასურველი იყოს პოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე.¹⁶ სწორედ ამიტომ, ფუნქციონირების პირველივე წლებიდან ცენტრის ძირითადად მიზნად ისახავდა ცნობიერების ამაღლებას, წევრი-სახელმწიფოების მოზიდვასა და საინვესტიციო ხელშეკრულებებში საარბიტრაჟო პირობის გაჩენას. თუმცა პირველ ეტაპზე ცნობიერების ამაღლება საკმაოდ ზოგადი და მხოლოდ კონვენციის „ინვესტიციების წახალისების“ მიზანზე მიმანიშნებელი იყო,¹⁷ როგორც ამას პროფესორი ლოვენფელდი განმარტავს, სახელმწიფოთა თანხმობის საზღვრებზე [ან უფრო სწორად საზღვრების არარსებობაზე] ხაზგასმა კიდევ უფრო დააბნევედა განვითარებად ქვეყნებს.¹⁸

ICSID-ის პირველი ეტაპი დაემთხვა სწორედ განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მცდელობებს, ჩამოეყალიბებინათ ე.წ. ახალი ეკონომიკური წყობა, რასაც ამ ქვეყნების პოზიციები უნდა გაემყარებინა სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციაში. 60-იან წლებში გაეროში განვითარებული „ჩრდილოეთისა“ და განვითარებადი „სამხრეთის“ პოზიციებს შორის ერთგვარი ჭიდილი იყო, მათ შორის, საერთაშორისო სამართლის შეზღუდვებთან დაკავშირებით განეხილა დავები უცხოელი ინვესტორების მონაწილეობით.¹⁹ ICSID-ის შექმნის იდეა, მსოფ-

¹⁵ Bello A., Arbitration: A Panacea for Investment Disputes, Arabian Journal of Business and Management Review, Vol. 4, No.2, 2014, 14.

¹⁶ Voon T., Mitchell A., Denunciation, Termination and Survival: The Interplay of Treaty Law and International Investment Law, ICSID Review, Vol. 31, No. 2, 2016, 415.

¹⁷ Mortenson J., The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law, Harvard International Law Journal, Vol. 51, No. 1, 2010, 257.

¹⁸ Lowenfeld A., The ICSID Convention: Origins and Transformations, Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 38, No. 1, 2009, 51-52.

¹⁹ Rozental A., The Charter of Economic Rights and Duties of States and the New International Economic Order, Virginia Journal of International Law, Vol. 16, No. 2, 1976, 309.

ლიო ბანკის ეგიდით, მსჯელობის გაეროს გენერალური ასამბლეიდან გადატანასაც ემსახურებოდა.²⁰ შესაბამისად, მსოფლიო ბანკში, სადაც განვითარებული სახელმწიფოების ხმას მეტი მნიშვნელობა ჰქონდა, შეთანხმება, რომ უცხოელ ინვესტორებს საშუალება მისცემოდათ, პირდაპირ მიემართათ დავის შემთხვევაში სახელმწიფოების წინააღმდეგ, მიღწეულ იქნა. შედეგად, ჩამოყალიბდა ICSID-ის სისტემა – ცენტრი, *ex-officio* მსოფლიო ბანკის გენერალური მდივანის თავმჯდომარეობითა და ცენტრის გენერალური მდივნის ხელმძღვანელობით.

განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებზე საუბრისას საინტერესოა სხვადასხვა დროს სწორედ გენერალური მდივნის პოზიციაზე მყოფი პირების დამოკიდებულება ცენტრის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით. კერძოდ, საერთაშორისო სამართალთან დაკავშირებით გაეროს ფარგლებში სახელმწიფოებს შორის განსხვავებული პოზიციების არსებობის გამო, ცენტრის პირველი გენერალური მდივანი, ყოველთვის განასხვავებდა პროცედურულ და არსებით სამართალს, ხაზს უსვამდა რა, რომ კონვენცია *lex fori*-ის როლს თამაშობდა.²¹ აღნიშნული მიდგომა შეიცვალა 1983 წლიდან, მას შემდეგ, რაც ICSID-ის გენერალურმა მდივანმა, საერთაშორისო სამართლის ექსპერტმა, ჰარვარდის უნივერსიტეტის სამართლის დოქტორმა და გამოცდილმა დიპლომატმა, იბრაჰიმ შიჰატამ, ცენტრი განსაზღვრა „საერთაშორისო საჯარო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად“²². ამან საფუძველი ჩაუყარა ორგანიზაციის საქმიანობას სამი მიმართულებით, რაც მოგვიანებით მის მიზნებად ჩამოყალიბდა: საერთაშორისო დავებზე კონცენტრირება, სახელმწიფოებს შორის კონფლიქტების დეპოლიტიზირება და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა.

სწორედ მისი ხელმძღვანელობის პირობებში დაიწყო ICSID-ის მოხსენიება ისეთ საერთაშორისო ორგანიზაციად, რომელიც დავების მოგვარების სხვა კომერციული თუ საერთაშორისო საშუალებებისაგან „ძალიან განსხვავებულ“ შემთხვევებს განიხილავდა.²³ იგი მოითხოვდა საქმეების განხილვის ხარჯების მინიმუმამდე დაყვანას, მსოფლიო ბანკის სუბსიდირების ფონზე, რამაც ძალიან

²⁰ Schwebel S., The Story of the UN's Declaration on Permanent Sovereignty over Natural Resources, American Bar Association Journal, Vol. 49, No. 5, 1963, 464.

²¹ Essien V., Aron Broches, Selected Essays: World Bank, ICSID and Other Subjects of Public and Private International Law, Fordham International Law Journal, Vol.19, No. 2, 1995, 724.

²² Puig S., Emergence & Dynamism in International Organizations: ICSID, Investor-State Arbitration & International Investment Law, Georgetown Journal of International Law, Vol. 44, No. 531, 2013, 548.

²³ Shihata I., Remarks on the Obstacles Facing ICSID's Proceedings and International Arbitration in General, News from ICSID, Vol. 4, No. 1, 1987, 2.

მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა მომავალში ცენტრის მიერ განხილული საქმეებისა და ზოგადად, დარგის განვითარებაში წვლილის შეტანაში.

კიდევ ერთი საინტერესო ასპექტი შეიძლება გამოვყოთ მისი ხელმძღვანელობით ცენტრის ფუნქციონირების პერიოდიდან, რამაც მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებზე. კერძოდ, მას სწამდა, რომ ICSID იყო არა მხოლოდ დავების მოგვარების მექანიზმი, არამედ ინსტიტუტი, რომლის როლი „საინვესტიციო დავების დეპოლიტიზირებაშიც“ მდგომარეობდა.²⁴ მისი რწმენით, სწორედ განვითარებითა და ეკონომიკურად ასიმეტრიულ სახელმწიფოებს შორის ბალანსის დაცვით შეძლებდა ცენტრი ამ მიზნის მიღწევას, რითაც დიპლომატიური დაცვისას არსებულ შეზღუდვებს შეამცირებდა. შესაბამისად, ცენტრის დამოუკიდებელ საერთაშორისო ორგანიზაციად დამკვიდრებისათვის, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელი იყო დავების გადანყვეტის მაღალი მაჩვენებელი და ასევე, განვითარებადი სახელმწიფოების აქტიური მონაწილეობა.

სწორედ დეპოლიტიზირების იდეამ ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი ლათინური ამერიკის ქვეყნების კონვენციისადმი დამოკიდებულების შეცვლაში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ამ განვითარებად ქვეყნებში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების წილი იკლებდა ჭარბვალიანობის კრიზისის გამო. შედეგად, 1991 წლისთვის სულ მცირე, რეგიონის ათმა, განვითარებადი ბაზრის მქონე სახელმწიფომ მოაწერა კონვენციას ხელი – 1964 წლის ცნობილი ე.წ. „*no de Tokio*“-ს ფონზე.

განსხვავებულ ქვეყნებს შორის თანასწორობაზე საუბარმა ცენტრის ფარგლებში სამი ისეთი საკითხი წამოჭრა, რომლითაც კონვენციამ განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებზე მოახდინა გავლენა: (1) არბიტრების და მოსამართლეების მრავალფეროვნებისათვის პროფესიონალების საჭიროება, (2) ეროვნული სასამართლოებიდან უცხოურ ინვესტიციებთან დაკავშირებული დავების საერთაშორისო არბიტრაჟში გადატანისა და (3) ICSID-ის საშუალებით დავის გადანყვეტის საბოლოობის უპირატესობა.

საბოლოო ჯამში შეიძლება აღინიშნოს, რომ ICSID-მა გაამყარა არსებული მოსაზრება, რომ უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დაცვა მნიშვნელოვანია ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისათვის, ისევე, როგორც, ეკონომიკური თანამშრომლობა და სამართლის უზენაესობა, რაც დღეს საერთაშორისო საინვესტიციო სამართლის ქვაკუთხედი. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, მან შეცვალა მთავრობებისა და ქვეყნების ქცევა უცხოური ინვესტიციებისადმი, მათ შორის, საერთაშორისო საინვესტიციო სამართლის დარგის განვითარების ხელშეწყობის საშუალებით.

²⁴ იქვე.

III. აიზენგარდი, ნაწილი მეორე: მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო (ICJ) და უცხოური ინვესტიციების დაცვა

საერთაშორისო საინვესტიციო სამართალთან მიმართებით, ICJ-ის როლის უკეთ გააზრებისთვის მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ისეთი დოქტრინული საკითხი, რომელსაც მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს პრაქტიკაზე: რა არის საერთაშორისო საინვესტიციო სამართლის ბუნება? სამართლებრივი სისტემაა? საერთაშორისო სამართლის „ქვესისტემაა“? და რა ფორმით ან რა მოცულობით გამოიყენება ამ „სისტემაში“ საერთაშორისო საჯარო სამართალი? შეკითხვებზე ამომწურავი პასუხების გაცემა სცდება ამ სტატიის მიზნებს, თუმცა დაგვეხმარება დავფიქრდეთ, რა შემთხვევაში და რატომ შეიძლება მივმართოთ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას.

მსჯელობა უნდა დავიწყოთ გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისიის ერთ-ერთი თავმჯდომარის მიერ წამოჭრილი შეკითხვით: რატომ არ ვხვდებით ICSID-ის იურისპრუდენციას მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვეტილებებში?²⁵ კერძოდ, აღნიშნული შედეგია იმისა, რომ გავრცელებული შეფასების თანახმად, თავს „უზენაეს საერთაშორისო საჯარო სამართლის სასამართლოდ“ მიიჩნევს და არ სურს სხვა სასამართლოებისა თუ ტრიბუნალების პრაქტიკას დაეყრდნოს,²⁶ თუ რაიმე სხვა საფუძველი არსებობს. აქვე, მიუხედავად იმისა, რომ მოტანილ არგუმენტზე უფრო ბევრი თქმულა, ვიდრე პრაქტიკაში გვინახავს, უდავოდ სიმართლეა როდესაც საქმე ICSID-ს ეხება. მაგალითად, *Diallo*-ს²⁷ შემთხვევა კარგი შესაძლებლობა იქნებოდა სასამართლოსთვის ICSID-ის არბიტრაჟზე ემსჯელა, მაგრამ ICJ-მა ძალიან დიდი სიფრთხილე გამოიჩინა და მას შემდეგ, რაც აღნიშნა, რომ სპეციალური ნორმები საერთაშორისო საინვესტიციო სამართლის შემთხვევაში ჯერ კიდევ *Barcelona Traction* საქმეზე აღიარა,²⁸

²⁵ Pellet A., The Case Law of the ICJ in Investment Arbitration, ICSID Review, Vol. 28, No.2, 2013, 223.

²⁶ Mendelson M., The International Court of Justice and the Sources of International Law, in: Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings, Edited by V. Lowe, M. Fitzmaurice, Cambridge University Press, 1996, 83.

²⁷ Ahmadou Sadio Diallo, Republic of Guinea v Democratic Republic of the Congo, Preliminary Objections: Judgment, 2007, ICJ Rep. 614.

²⁸ Barcelona Traction Case, I.C.J. Reports 1970, par. 90.

ხოლო დავების გადაწყვეტა ძირითადად მონესრიგებულია ორმხრივი ან მრავალ-მხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულებებით, განხილვისგან თავი შეიკავა.²⁹

თავის მხრივ, ICSID-ის საარბიტრაჟო სისტემა, მისი შემოქმედების შეხედულებით, მიზნად ისახავდა, მიეღწია ისეთი საერთაშორისო სისტემისათვის, რომელიც ყველასგან დამოუკიდებლად შეძლებდა ფუნქციონირებას.³⁰ თუმცა კონვენციის ტექსტზე მუშაობის პირველივე ეტაპიდან მნიშვნელოვანია გაეროს ორგანოების, განსაკუთრებით, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს, როლი ამ დამოუკიდებელი სისტემის ფორმირების გააზრებისთვის.

ვაშინგტონის კონვენციაზე გავლენა გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისიის მიერ შემუშავებულმა არბიტრაჟის მოდელურმა წესებმა მოახდინა. აღნიშნული აშკარაა ჯერ კიდევ 1962 წლიდან, როდესაც ავტორები პირველად შეიკრიბნენ კონვენციის ტექსტზე სამუშაოდ³¹ და საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების განმარტების, შესწორებისა და გაუქმების პროცედურებზე მსჯელობისას საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების გაუქმებაზე უფლებამოსილ ორგანოდ სწორედ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მოიაზრებდნენ.³² მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსი მიდგომა ტექსტის პირველ სამ ვერსიაში გვხვდება, აზრთა სხვადასხვაობა სწორედ შიდა გადახედვის მექანიზმის საჭიროებასა და *ad hoc* კომიტეტების დისკრეციას უკავშირდებოდა, რაც აისახა კიდევაც საბოლოო გადაწყვეტილებაში. შედეგად, *ad hoc* კომიტეტმა სრულად შეითავსა როლი, რომელსაც მოდელური წესები ICJ-ს აკისრებდა.

²⁹ იქვე, **par. 88**. სასამართლომ დამატებით აღნიშნა, რომ დიპლომატიურ დაცვასთან დაკავშირებით სხვადასხვა სასამართლოსა და პრაქტიკის შესწავლის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ „ინვესტიციების დაცვის არაერთმა საერთაშორისო შეთანხმებამ და ვაშინგტონის კონვენციამ, ჩამოაყალიბა სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმი, აღნიშნული არ არის საკმარისი ჩვეულებითი სამართლის წესების შეცვლისთვის“. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ჯერ კიდევ წინა საუკუნეში აღინიშნა, რომ არსებობს შემთხვევები, როდესაც „კომპანიებს უფლება აქვთ პირდაპირ დაიცვან თავისი უფლებები სახელმწიფოს წინააღმდეგ შესაბამისი წესების მეშვეობით“.

³⁰ Fouré J., *Stay(ing) on Track or Falling off the Edge: The Absence of Legal Security in the Ad Hoc Committees' Decisions under Article 52(5) of the ICSID Convention*, ICSID Review, Vol. 27, No. 2, 2012, 304.

³¹ *History of the ICSID Convention: Documents Concerning the Origin and the Formulation of the Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*, Vol. II-1, ICSID, 2009, 47-62.

³² კერძოდ, წესების 36-ე მუხლის შესაბამისად, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო იქნებოდა უფლებამოსილი გადაწყვეტილება სრულად ან ნაწილობრივ გაუქმებინა; მასვე შეეძლო დაინტერესებული მხარის მოთხოვნის საფუძველზე შეეჩერებინა მოქმედება საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანამდე.

მიუხედავად ამისა, ICSID-ის კონვენცია შეიცავს სულ მცირე ორ მექანიზმს, რომლებიც პირდაპირ არეგულირებს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოსთან ურთიერთობას. პირველი მოცემულია კონვენციის 27-ე მუხლის ბოლოს, რომლის შესაბამისად, თუკი ერთი სახელმწიფო არ აღასრულებს გადაწყვეტილებას, მეორე სახელმწიფო უფლებამოსილი ხდება სარჩელი მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოში შეიტანოს, ხოლო მეორე – 64-ე მუხლში, კონვენციის ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით. მოკლედ განვიხილოთ თითოეული მათგანი და შევაფასოთ, შესაძლებელია თუ არა განვითარებადი ეკომონიკის მქონე ქვეყნებმა ეს მექანიზმები დაცვის დამატებით გარანტიებად გამოიყენონ.

კონვენციის 27-ე მუხლი: საინვესტიციო სამართალში უცხოელი ინვესტორები ყოველთვის თავს იკავებდნენ ეროვნული სასამართლოსთვის მიემართათ, მიუკერძოებლობისა და ნეიტრალურობის ნაკლებად რეპუტაციული მდგომარეობის გამო. ეს, უპირველეს ყოვლისა, განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში განხორციელებულ ინვესტიციებს ეხებოდა, სადაც მეორე მხარე, როგორც წესი, განიხილებოდა სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებად ან პოლიტიკურად დაკავშირებულ ერთეულად, რომელსაც გავლენა შეიძლებოდა მოეხდინა მართლმსაჯულების ადგილობრივ ორგანოებზე.³³ მიუხედავად იმისა, რომ მართლმსაჯულების მუდმივმოქმედმა სასამართლომ და მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომაც არაერთხელ აღიარა დიპლომატიური დაცვის უფლება, უცხოური ინვესტიციების მარეგულირებელი ხელშეკრულებები დაცვის მოგვარების საერთაშორისო მექანიზმებს იყენებენ.

კონვენციის 27-ე მუხლი სპეციალურობის პრინციპის საფუძველზე დიპლომატიურ დაცვას გამოირიცხავს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც „სახელმწიფო არ შეასრულებს და არ დაემორჩილება გამოტანილ გადაწყვეტილებას“. სწორედ ამ დროს ექნება შესაძლებლობა მეორე მხარეს, სარჩელი მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოში შეიტანოს. მიუხედავად იმისა, რომ 27-ე მუხლი ავტომატურად წარმოშობს ICJ-ის იურისდიქციას, აღნიშნული ამგვარად არაა გადაწყვეტილების შეუსრულებლობის შემთხვევაში. ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს, რომ ICSID-ის მიერ გამოტანილი ყველა გადაწყვეტილება სრულდება,³⁴ არამედ ICJ-ის ჩართულობა რამდენიმე პრაქტიკულ სირთულეს უკავშირდება.

³³ Vannieuwenhuysse G., *Bringing a Dispute Concerning ICSID Cases and the ICSID Convention Before the International Court of Justice, The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Vol. 8, 2009, 118.

³⁴ Shihata I., Parra A., *The Experience of the International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 14, No. 2, 1999, 344.

უპირველეს ყოვლისა, დიპლომატიური დაცვა ნებაყოფლობითია: სახელმწიფოს არ აქვს მისი გამოყენების ვალდებულება მოქალაქეებისა თუ კომპანიების ინტერესების დასაცავად. შესაბამისად, ინვესტორს თავისი წარმომავლობის სახელმწიფოს დარწმუნება მოუწევს, რომ ჩაებას პროცესში, რაც გამოიწვევს ეკონომიკური, პოლიტიკური და დიპლომატიური საკითხების განხილვას, ეს კი სახელმწიფოსათვის სცდება მხოლოდ ინვესტორის ინტერესებს. გარდა ამისა, მოპასუხე სახელმწიფო უნდა დაეთანხმოს ICJ-ის იურისდიქციას, რომლის ვალდებულება ასევე არ არსებობს და მიუხედავად იმისა, რომ განხილვის დრო შესაძლებელია ინვესტორისათვის ყველაზე დიდი პრობლემა იყოს, ქვეყნების გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა ამ შემთხვევაში განმსაზღვრელია. არადა, განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნის ინვესტორის ინტერესების დასაცავად ICJ-სათვის მიმართვის შემთხვევაში, სასამართლოს საშუალება ექნებოდა მდგრადი განვითარების მიზნების პრაქტიკულ მნიშვნელობაზე ემსჯელა, რაც დღეს გაცხადებული მიზანია, – „არავინ დავტოვოთ უყურადღებოდ“³⁵.

კონვენციის 64-ე მუხლი: კონვენციის სავალდებულო ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით, რომ დავის გადაწყვეტა აუცილებლად მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს საშუალებით უნდა მომხდარიყო, თუკი მოლაპარაკებების საშუალებით ვერ გადაწყდებოდა, კონვენციის ყველა სამუშაო ვარიანტი გვხვდება.³⁶ ამ მიდგომის არჩევა თავიდანვე საკმაოდ ლოგიკური იყო, რადგან კონვენციაზე მუშაობის პერიოდში საერთაშორისო სამართალში მას უკვე ავტორიტეტულ ორგანოდ განიხილავდნენ და იურისპრუდენციას საერთაშორისო საჯარო სამართლის სხვადასხვა დარგთან მიმართებით იზიარებდნენ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 64-ე მუხლის მიზანი ცალსახად არასდროს ყოფილა სააპელაციო სასამართლოს როლის ICJ-სათვის მინიჭება. ფორმულირება პირდაპირ მიუთითებს, რომ ეს შესაძლებელია იყოს „კონვენციის ინტერპრეტაციასთან ან გამოყენებასთან დაკავშირებით“ მხოლოდ. მიუხედავად ამისა, კონვენციის 64-ე მუხლში მოცემული პროცედურაც სახელმწიფოებს არასდროს გამოუყენებიათ.

³⁵ გაეროს 2030 წლისათვის დაგეგმილი მიზნების მისაღწევად, ნევრი-სახელმწიფოები თანხმდებიან მიზნების თანაბრად, ყველა ერისა თუ საზოგადოებისათვის მიღწევის აუცილებლობაზე. მეტიც, უპირველეს ყოვლისა, განვითარება სწორედ იმაზე უნდა გავრცელდეს, ვინც ყველაზე ბოლოს არის ამ კუთხით. United Nations, The Sustainable Development Goals Report, 2016, <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/leaving-no-one-behind>> [07.09.2024].

³⁶ Schreuer C., The ICSID Convention: A Commentary, 2nd Ed., Cambridge University Press, 2009, 1239.

არადა, მსოფლიო სასამართლოს, როგორც ICJ-ს ხშირად უწოდებენ, გადანყვეტილებები, ნამდვილად მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანდა საერთაშორისო საინვესტიციო სამართლის გაერთგვაროვნებაში, მით უფრო, რომ არსებობს ICSID-ის კონვენციის საკითხები, რომლებიც განმარტებას საჭიროებენ,³⁷ თუმცა ფორმალური იერარქიულობის არარსებობა პრობლემას მაინც გამოიწვევს: ICSID-ის ტრიბუნალები ვერ იქნებიან ვალდებულები შეასრულონ ICJ-ს გადანყვეტილება, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ხშირად იზიარებენ მის მიდგომებს.³⁸

IV. აიზენგარდი, ნაწილი მესამე: ევროპის საბჭოს სისტემა და უცხოური ინვესტიციების დაცვა

ევროპის საბჭოს სისტემის განხილვამდე, აღსანიშნავია, რომ უცხოური ინვესტიციების დაცვის მნიშვნელობა კიდევ ერთხელ წარმოჩინდა ევროპის მართლმსაჯულების სასამართლოს მიერ ცოტა ხნის წინ გაკეთებულ განმარტებაში, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ეროვნულმა რეჟიმებმა პატივი უნდა სცენ ევროკავშირის ფუნდამენტურ უფლებებს.³⁹ ევროკავშირში უცხოური საინვესტიციო რეჟიმების მზარდი კრიტიკის ფონზე, სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ ეროვნულმა კონტროლის მექანიზმებმა პატივი უნდა სცენ ევროკავშირის ეკონომიკური გაერთიანების იდეას განვითარებისათვის და არ გამოიყენონ ევროკავშირის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების კონტროლის მექანიზმი, რომელსაც ევროკავშირის ტერიტორიაზე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ლეგიტიმურობის საფუძვლების დადგენის შესახებ რეგულაცია ითვალისწინებს, მხოლოდ ტრანსსასაზღვრო კონტროლის არგუმენტის საფუძველზე.

ინვესტიციების კონტროლის პოლიტიკა ქვეყნებმა 1960-იანი წლებიდან შემოიღეს და დღეისათვის მსოფლიოს ქვეყნების სულ მცირე მესამედს აქვს, თუმცა ძირითადად განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებშია პოპულარული. გახმაურებული გადანყვეტილებაც შეეხებოდა სამშენებლო ნედლეულის მომპო-

³⁷ მაგ., ფართოდ გავრცელებული მოსაზრებით დენონსირებისა და გადანყვეტილებების გაუქმების განმხილველი კომიტეტის უფლებამოსილება საჭიროებს დამატებით განმარტებას.

³⁸ Fauchald O., *The Legal Reasoning of ICSID Tribunals – An Empirical Analysis*, *European Journal of International Law*, Vol. 19, No. 2, 2008, 301.

³⁹ *Xella Magyarország Építőanyagipari Kft. v. Innovációs és Technológiai Miniszter* [CJEU], C-106/22, 13 July 2023.

ვებელ უნგრულ კომპანიას, რომელსაც ირლანდიელი ბიზნესმენი ფლობდა და ბერმუდაში რეგისტრირებულ კომპანიას სურდა შეესყიდა; გარიგება აიკრძალა უნგრეთის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონით, „ეროვნული ინტერესების“ საფუძველზე. კერძოდ, უნგრეთის მთავრობამ მიიჩნია, რომ ბერმუდაში დაფუძნებული კომპანიის მიერ იმ საწარმოს მომავალი არაპირდაპირი მფლობელობა, რომლის წილი რეგიონის ნედლეულის მინოდების 20,77%-ს შეადგენდა, გრძელვადიან პერსპექტივაში, რისკის შემცველი იქნებოდა ნედლეულის მინოდების უსაფრთხოებისათვის ქვეყანაში. სასამართლოს გადანყვეტილებაში აღნიშნულია, რომ ეროვნულმა მთავრობებმა, რომლებიც ზღუდავენ ევროკავშირის დაფუძნების თავისუფლებას უცხოური ინვესტიციების კონტროლის რეჟიმით, უფრო მეტად უნდა დაასაბუთონ, რომ გარიგება ნამდვილი და საკმარისად სერიოზული საფრთხეა ეროვნული უსაფრთხოებისა და საზოგადოებრივი წესრიგისათვის. საინტერესოა, რომ რეგულაციამდე ევროკავშირის ტერიტორიაზე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ლეგიტიმურობის საფუძვლების დადგენის ერთიანი სისტემა არ არსებობდა.

დაცვის სისტემებსა თუ მექანიზმებზე საუბრისას, მნიშვნელოვანია, გვახსოვდეს ევროპის საბჭო და მისი სისტემა, რომელიც ძირითადად საერთაშორისო ხელშეკრულებებით ოპერირებს და საერთო სამართლებრივ სტანდარტებს ადგენს. ევროპის საბჭოს სისტემის ყველაზე ცნობილი ორგანო, თავის მხრივ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოა. ბოლო პერიოდში რამდენიმე მოსაზრება გამოითქვა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა და უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დაცვას შორის არსებულ კავშირზე, განსაკუთრებით, „კანონისმიერი მოლოდინების“ დაცვის კონტექსტში.⁴⁰ ზოგიერთი ავტორის მოსაზრებით, ეს კონვენციით დაცული ადამიანის უფლებაა.⁴¹ მეტიც, რადგან კონვენცია ინვესტიციებს ადამიანის უფლებების პერსპექტივიდან უყურებს, განიხილავს არა მხოლოდ როგორც უფლებებს, რომლებიც უნდა იყოს დაცული, არამედ როგორც მიზანს, რომელიც შეიძლება შეიზღუდოს, როდესაც მის ხელშეწყობასთან დაკავშირებული აქტივობები ინვესს სხვა უფლებების და-

⁴⁰ Sigron M., *Legitimate Expectations under Article 1 of Protocol No 1 to the European Convention on Human Rights*, Intersentia Publishing, 2014, 71-85. ასევე, Plalam S.P.A. v Italy [ECtHR], App. No. 16021/02, 18 May 2010, paras. 36-42; Slivenko v Latvia [ECtHR], App. No. 48321/99, 9 October 2003, par. 121.

⁴¹ Elgueta G., *The European Convention on Human Rights and the Protection of Foreign Direct Investment: The Role of 'Legitimate Expectations'*, in: *The European Convention on Human Rights and its Impact on National Private Law: A Comparative Perspective*, Edited by M. Fornasier, M. Stanzione, Intersentia Publishing, 2023, 197-224.

რღვევას ან საფრთხეს უქმნის მათ.⁴² საქართველოსაც აქვს მსგავსი გამოცდილება ერთ-ერთ საქმეში, რომელიც არ გამხდარა საჯარო, ვინაიდან საქართველომ თანხმობა არ განაცხადა ICSID-ის გადაწყვეტილების საჯაროობაზე⁴³ და რუსთავის რკინა-ფოლადის საწარმოს შეეხებოდა, ინვესტორმა ჯერ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს მიმართა, მაგრამ შეცვალა პოზიცია და სარჩელი ICSID-ში შეიტანა. როგორც ამ მაგალითიდანაც ჩანს – პრაქტიკა არამხოლოდ არასისტემური და მწირია, არამედ რთულად შესასწავლი და განსაზოგადებელი.⁴⁴

V. დასკვნა: სარუმანის აიზენგარდი, ანუ მითი უცხოური ინვესტიციების საერთაშორისო დაცვისა

ახლა კი ტოლკინი. შუახმელეთის ჯადოსნური ისტორია სიკეთისა და ბოროტის მარადიული ორთაბრძოლაა, ისევე, როგორც საერთაშორისო სამართლის ძირითადი სუბიექტების – სახელმწიფოთა – განვითარების მისწრაფების იდეა, რადგან საერთაშორისო საჯარო სამართლის, სამართლის ამ დამოუკიდებელი სისტემის, ერთ-ერთი დარგი – საერთაშორისო საინვესტიციო სამართალი, სხვა ფაქტორებთან ერთად, განვითარების იდეებს ემყარება, მაგრამ თითქოს მუდამ განმტკიცებას საჭიროებს. მეტიც, მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა საერთაშორისო კონვენციის პრეამბულაში, მათ შორის, ვაჭრობისა თუ ინვესტიციების ნახალისების შესახებ ხელშეკრულებებსა თუ [საერთაშორისო] მოლაპარაკებების

⁴² Fanou M., Vassilis T., *The Shared Territory of the ECHR and International Investment Law*, in: *Research Handbook on Human Rights and Investment*, Edited by Y. Radi, Edward Elgar, 2018, 93-136.

⁴³ ICSID-ის საარბიტრაჟო წესების 48(4) მუხლის შესაბამისად, ცენტრი მაინც ვალდებულია უზრუნველყოს თავის გამოცემებში გადაწყვეტილებების სამართლებრივი დასაბუთების ნაწილის გამოქვეყნება, *Yannaca-Small K., Introductory Note to Case Excerpt to Ares International S.r.l. and MetalGeo S.r.l. v. Georgia*, *ICSID Review, Foreign Investment Law Journal*, Vol. 23, No. 1, 2008, 189-190.

⁴⁴ განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნის ადვოკატი, რომელიც პოზიციის განმტკიცებისათვის მსგავს შემთხვევებზე საბოლოო გადაწყვეტილებების მოძიებას შეეცდება, სერიოზული გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდება. საინვესტიციო დავების განმხილველ არბიტრაჟებს შორის მხოლოდ ICSID-ს აქვს სარჩელების საჯარო რეესტრი, სხვაგვარად რაოდენობაც კი უცნობია. თუმცა, ცენტრის შემთხვევაშიც თავად გადაწყვეტილება, მხარეთა თანხმობის არ არსებობის შემთხვევაში, რჩება ხელმიუწვდომელი. საუბრები ე.წ. „უხილავ წრეზე“ სულ უფრო ხშირია და განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნები, როგორც აუთსაიდერები, რომლებსაც არ აქვთ საშუალება ძვირადღირებული იურიდიული მომსახურების გამწევი კომპანიები დაიქირაონ, წყაროებისა და ინფორმაციის სიმცირის რისკის ქვეშ არიან.

დღის წესრიგებში უცხოელ ინვესტორთა სტაბილურობისა და დაცვის დაპირებებს ვხვდებით, მათი საერთაშორისო მექანიზმებით მხარდაჭერა, როგორც სტატიკაში აღინიშნა, კვლავაც გამოწვევაა.

სხვადასხვა საერთაშორისო სისტემას შორის ფორმალური ინსტიტუციური კავშირების არარსებობის პირობებში⁴⁵ და გამომდინარე იქიდან, რომ საერთაშორისო სამართლებრივ სისტემაში პროგრესი შეუძლებელი იქნება საჯარო ინტერესის დაცვის გარეშე, რომელიც დღეს მსოფლიოში გაცხადებული მიზნების ფონზე იკვეთება, სტატიკაში განხილული მექანიზმების მნიშვნელობის გააზრება და გამოყენების უპირატესობა განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების წარმატებისთვის გარდაუვალია, როგორც ტოლკინის საგის ყველა გმირის ერთიანი ძალისხმევა შუახმელეთის გადარჩენაში.

საერთაშორისოსამართლებრივი სისტემის სტაბილურობა დამოკიდებულია დავის მოგვარების საშუალებების ეფექტიანობაზე, ფორმალურად და არაფორმალურად. გარდა ამისა, ნებისმიერ საერთაშორისო სასამართლოს „სამართლებრივი ვალდებულება აქვს გაითვალისწინოს საერთაშორისო სამართლის დარგში ერთგვაროვანი მიდგომის საჭიროება“ თავისი გადანყვეტილებების გამოტანისას. აღნიშნული განსკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების შემთხვევაში, უპირველეს ყოვლისა, საერთაშორისო თანამშრომლობის (*comitas gentium*) გაუმჯობესების კონტექსტში, რისი რამდენიმე მაგალითი საერთაშორისო საინვესტიციო დავების შემთხვევაში გვექონდა, თუმცა შესაძლებელია უკეთ იყოს გამოყენებული საერთაშორისო ფორუმების მიერ განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების სასარგებლოდ.⁴⁶ მხოლოდ ამ შემთხვევაში მივიღებთ არსებითი დაცვის კოორდინირებულ სისტემას, რომელიც დაიცავს შუახმელეთს – უცხოურ ინვესტიციებს. ამისათვის სპეციალიზებული საერთაშორისო სასამართლოებისა თუ ტრიბუნალების გადანყვეტილებები, მხარდაჭერას უნდა პოულობდნენ საერთაშორისო საჯარო სამართალში ფართო იურისდიქციის მქონე ფორუმებისაგან. აიზენგარდი, რომელიც ტოლკინის სამყაროში „დასავლეთის გუშაგია“, სიმბოლურად სწორედ ამ მნიშვნელობითაა შედარებული ინვესტიციების დაცვის სისტემებთან, რომლებმაც დღეს [ავტორის აზრით] სწორედ

⁴⁵ Brown C., *A Common Law of International Adjudication*, Oxford University Press, 2007, 25.

⁴⁶ *Southern Pacific Properties v. Egypt*, 3 ICSID Rep. 112, 1985, 129; *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Republic of the Philippines*, Decision of the Tribunal on Objections to Jurisdiction, ICSID Case No. ARB/02/6, 2004. ამასთან, მნიშვნელოვანია კონკურენტული გადანყვეტილებებიც, რაც კიდევ უფრო მეტად წარმოაჩენს თანამშრომლობის საჭიროებას.

მცველის როლი უნდა ითამაშონ დარგის და განვითარებადი ქვეყნების მხარდაჭერაში, შესაძლოა – დაცვაშიც.

და ბოლოს, სარუმანის ალეგორიის დაზუსტება სტატიის ფარგლებში განვითარებული მსჯელობის კვალდაკვალ, ალბათ, ნაკლებად საჭიროებს განმარტებას, განსაკუთრებით, ინვესტიციების დაცვის კონტექსტში. თუმცა ერთი კი უნდა აღინიშნოს, უცხოური ინვესტიციების კონტროლის ეროვნული მექანიზმების გააქტიურებას, დაცვის სისტემური და კოორდინირებული საერთაშორისო სისტემების ნაკლებობის ფონზე, თეთრი სარუმანის „გაშავების“ ისტორიის მსგავსად, საფრთხის შემცველი ტენდენცია აქვს განვითარების საერთო მისწრაფებისთვის.

გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურა

- Bello A., Arbitration: A Panacea for Investment Disputes, *Arabian Journal of Business and Management Review*, Vol. 4, No.2, 2014
- Brown C., *A Common Law of International Adjudication*, Oxford University Press, 2007
- Dreher A., Mikosch H., Voigt S., Membership Has Its Privileges: The Effect of Membership in International Organizations on FDI, *World Development*, Vol. 66, No. 1, 2010
- Elgueta G., The European Convention on Human Rights and the Protection of Foreign Direct Investment: The Role of ‘Legitimate Expectations’, in: *The European Convention on Human Rights and its Impact on National Private Law: A Comparative Perspective*, Edited by M. Fornasier, M. Stanzione, Intersentia Publishing, 2023
- Essien V., Aron Broches, Selected Essays: World Bank, ICSID and Other Subjects of Public and Private International Law, *Fordham International Law Journal*, Vol. 19, No. 2, 1995
- Fanou M., Vassilis T., The Shared Territory of the ECHR and International Investment Law, in: *Research Handbook on Human Rights and Investment*, Edited by Y. Radi, Edward Elgar, 2018
- Fauchald O., The Legal Reasoning of ICSID Tribunals – An Empirical Analysis, *European Journal of International Law*, Vol. 19, No. 2, 2008
- Fouret J., Stay(ing) on Track or Falling off the Edge: The Absence of Legal Security in the Ad Hoc Committees’ Decisions under Article 52(5) of the ICSID Convention, *ICSID Review*, Vol. 27, No. 2, 2012
- Higgins R., *Problems and Process: International Law and How We Use It*, Oxford University Press, 1994
- *History of the ICSID Convention: Documents Concerning the Origin and the Formulation of the Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*, Vol. II-1, ICSID, 2009

- Lowenfeld A., The ICSID Convention: Origins and Transformations, Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 38, No. 1, 2009
- McArthur K., Ormachea, P., International Investor-State Arbitration: An Empirical Analysis of ICSID Decisions on Jurisdiction, The Review of Litigation, Vol. 28, No. 1, 2009
- Mortenson, J., The Meaning of “Investment”: ICSID’s Travaux and the Domain of International Investment Law, Harvard International Law Journal, Vol. 51, No. 1, 2010
- Muchlinski P., Policy and Objectives, in: Oxford Handbook of International Investment Law, Edited by P. Muchlinski, F. Ortino, C. Schreuer, Oxford University Press, 2008
- Nicholson F., The Protection of Foreign Property under Customary International Law, Boston College Law Review, Vol. 6, No. 3, 1965
- Okpe F., Endangered Element of ICSID Arbitral Practice: Investment Treaty Arbitration, Foreign Direct Investment, and the Promise of Economic Development in Host States, Richmond Journal of Global Law and Business, Vol. 13, No. 2, 2014
- Pellet A., The Case Law of the ICJ in Investment Arbitration, ICSID Review, Vol. 28, No.2, 2013
- Puig S., Emergence & Dynamism in International Organizations: ICSID, Investor-State Arbitration & International Investment Law, Georgetown Journal of International Law, Vol. 44, No. 531, 2013
- Rozental A., The Charter of Economic Rights and Duties of States and the New International Economic Order, Virginia Journal of International Law, Vol. 16, No. 2, 1976
- Schreuer C., The ICSID Convention: A Commentary, 2nd Ed., Cambridge University Press, 2009
- Schwebel S., The Story of the UN’s Declaration on Permanent Sovereignty over Natural Resources, American Bar Association Journal, Vol. 49, No. 5, 1963
- Shihata I., Parra A., The Experience of the International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID Review – Foreign Investment Law Journal, Vol. 14, No. 2, 1999
- Shihata I., Remarks on the Obstacles Facing ICSID’s Proceedings and International Arbitration in General, News from ICSID, Vol. 4, No. 1, 1987
- Sigron M., Legitimate Expectations under Article 1 of Protocol No 1 to the European Convention on Human Rights, Intersentia Publishing, 2014
- Tondapu G., International Institutions and Dispute Settlement: The Case of ICSID, Bond Law Review, Vol. 22, No. 1, 2010
- Voon T., Mitchell, A., Denunciation, Termination and Survival: The Interplay of Treaty Law and International Investment Law, ICSID Review, Vol. 31, No. 2, 2016
- Yannaca-Small K., Introductory Note to Case Excerpt to Ares International S.r.l. and MetalGeo S.r.l. v. Georgia, ICSID Review, Foreign Investment Law Journal, Vol. 23, No. 1, 2008
- Vannieuwenhuysse G., Bringing a Dispute Concerning ICSID Cases and the ICSID Convention Before the International Court of Justice, The Law and Practice of International Courts and Tribunals, Vol. 8, 2009

Irina Aghapishvili*

**FOREIGN INVESTMENT PROTECTION
IN MIDDLE-EARTH AND SARUMAN'S ISENGARD:
INTERNATIONAL SYSTEMS OF FOREIGN INVESTMENT
PROTECTION IN THE COMMON PURSUIT
OF DEVELOPMENT**

Abstract

The need for international guarantees and protective mechanisms for foreign investments became evident following World War II. In 1954, a resolution initiated by the UN Secretary-General identified a significant mismatch between investment flows and regions most in need of development. This resolution encouraged investment-seeking nations to “review and enhance national legislation” to improve their investment climate and implement measures to protect and promote foreign investments within their territories.

Despite these early recommendations, foreign investment protection remains a critical challenge in global development. A key obstacle has been the absence of a universally accepted framework for resolving international investment disputes. This article examines the limitations of current investment protection mechanisms through analysis of three major systems: the World Bank, the International Court of Justice, and the Council of Europe. The discussion enriches this analysis through analogies drawn from selected passages in Tolkien's literary works.

Keywords: Foreign Investments, Investment Protection Mechanisms, Development Agenda.

* PhD in Law, Assistant Professor at Georgian-American University, iaghapishvili@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-9430-2766>